

Medvěd hnědý, jeho vyhubení a návrat do naší přírody II.

První část textu věnovaná zániku medvědí populace v českých zemích (Živa 2012, 5: 261–264) končila vyhnutím medvědů v Krušných horách, a to kolem r. 1750. Posledním regionem Čech, kde přežívala vitální populace, zůstala Šumava. Z historických materiálů je zjevné, že pomezí hranic Českého království, Horního Rakouska a Bavorského království bylo poslední lokalitou, kde medvědi žili a rozmnožovali se. Dále se podíváme na situaci na Moravě a ve Slezsku, kde se v současnosti znovu objevují.

Otázku, proč medvěd hnědý (*Ursus arctos*) přežil právě na Šumavě o 100 let déle než kdekoli jinde v Čechách, si v minulosti kladlo více autorů. Za hlavní podmínku pokládali rozlehlost a zachovalost pralesovitých porostů. Zdá se ale, že to nebyla příčina jediná. Medvěd byl ceněnou lovnou zvěří. Na schwarzenberských panstvích byla myslivost omezena předpisy, které po r. 1738 lov medvěda ze strany lesních správců sice připouštěly, podmiňovaly ho ale výslovným povolením majitele. To s ohledem na rozlehlost schwarzenberského dominia mělo pro ochranu druhu klíčový význam. Postupem času se dědic-tvím po rodu Eggenbergů (Krumlov, Vimperk) a nákupem (Prášíly) stalo jeho součástí zalesněné jádro Šumavy. Do menších panství v okolí se medvědi při svých potulkách občas dostávali a byli tam (zpravidla ihned) loveni. V posledním období své existence právě odsud pronikali na území dnešního Rakouska a do Bavorska.

Z rozlehleho panství Český Krumlov se o medvědech zachovala řada informací. V letech 1690–1719 zde bylo uloveno 38 jedinců. Záznam o srovnatelném množství úlovků pochází pouze z panství Zwiesel v bavorské části Šumavy (přiléhající k panství Prášíly – Dlouhá Ves), kde se uvádí v letech 1760–1800 těžko uvěřitelných 60 medvědů.

Ke Krumlovu patřilo pohoří Blanský les s vrcholem Kleť. Tam byli r. 1772 vypuštěni dva medvědi z krumlovského hradního příkopu. O výsledku této svého druhu reintrodukcce se k naší škodě nezachovaly žádné doklady. Podstatná je zpráva o rozmnožování medvědů na jižním úpatí Kleti – r. 1799 byla u Křenova (poblíž Červeného Dvora) pozorována samice se třemi mláďaty.

O medvědech žijících v šumavském regionu se vědělo i ve Vídni. Karel Krill, správce schönbrunského zvěřince a císařsko-královského štvanicového amfiteátru se v dopise datovaném r. 1773 dožadoval od opata premonstrátského kláštera v Schlöglu na dnešních česko-rakouských hranicích odkoupení všech medvědů z tamních

1 Medvědí kámen nad osadou Jelení (dříve Jelení Vrchy), památník na místě úlovku posledního medvěda Šumavy. Foto D. Andreska

lesů. Opat Siard II. Dengler mu odpověděl: „...že se v oblasti asi tu a tam vyskytuje jeden nebo dva medvědi, už několik let ale nebyl žádný zastřelen. Pokud by snad byl nějaký spatřen, jistě by zase zmizel dřív, než by o tom mohla být do Vídně doručena zpráva.“

Roku 1779 ulovil myslivecký mládenec u Prášil medvědice o váze 360 liber, která dala 40 žejdlíků sádla a kožešinu. Podle dochovaných zpráv u sebe měla dvě šestitýdenní medvídata, což ale neodpovídá termínu rozmnožování. Ani lednový termín úlovku není obvyklý, obojí zjevně ukazuje chybu v určení období lovu a stáří medvídat.

Roku 1782 obsahovala smlouva mezi majitelem panství Prášíly (tehdy ještě Kinských) a obyvateli Stodůlek klauzuli, která jim umožňovala pást v Kinského lesích o 40 kusů hovězího dobytka víc jako náhradu za škody způsobené medvědy a vlyky na paseném dobytku. Roku 1799 u Prášil ulovili dva mladé medvědy a myslivec

dostal vyplaceno 8 zlatých. Za kůže ale inkasovala správa panství jen dva zlaté. Proto v korespondenci mezi prášilským lesním úřadem a krumlovským mysliveckým úřadem padl 15. 3. 1800 návrh, že mladí medvědi nemají být loveni, což bylo vzápětí schváleno v Krumlově. Navíc po nákupu panství Prášíly r. 1799 Schwarzenbergů si kníže Josef I. vymínil, že medvěd v této oblasti může být loven pouze s jeho osobním souhlasem. Škody, které medvědi působili, byly zřejmě citelné. Roku 1800 je doložena náhrada Janu Wagnerovi z Kubovy Hutě za čtyřletého strženého vola, následujícího roku náhrada mlynáři Matěji Schönbauerovi z Březových Lad za dva stržené voly. Po podobných konfliktech kníže změnil názor a předal péči o šelmu r. 1802 do rukou lesníků s tím, že prokazatelně škodící jedince mohou lovit. Další zástřel na panství Prášíly je zaznamenán záhy (viz tab. 1).

V r. 1804 byl v lesích u Kvildy patřících k panství Zdíkov skutečně loven, k němuž se zachovala písemná relace: „Podle oznámení schätzenwaldského jízdního myslivce Hoeniga z prášilského panství byl složen ve kvildských lesích barona Wimmera silný medvěd. ... Letos strhl na 30 kusů dobytka. ... Jelikož odstraněním tohoto lupiče byli také prášilští poddaní zbaveni nebezpečného nepřítele, považuje podepsaný za povinnost poslušně předložit obrážené oznámení.“ Lesník Johann Eisner z revíru prášilského panství Březník (Pürstling) hlásil r. 1808 do Českého Krumlova přítomnost dvou medvědů. Jeden z nich napadl jeho čtyřletého býka. Eisner žádal o povolení uspořádat na medvědy lov – žádosti bylo vyhověno, nicméně doklad o výsledku chybí. Soudní odhad panství Zdíkov z r. 1815 konstatuje, že medvěda ani jelena zde není možné pokládat za zvěř stálovou, lze však počítat téměř každý rok s odstřelem několika kusů. Přes tento optimistický odhad však po zástřelu z r. 1804 není žádný následující úlovek zmíněn. Nejjižnější části panství Zdíkov, tedy katastry obcí Kvilda a zejména Bučina, vstupovaly poměrně úzkou enklávou mezi panství Prášíly a Vimperk, kudy v době, kdy zde medvědi žili, nutně museli migrovat. Po vzniku obcí Bučina (1790) a Knížecí Pláně (1792) se migrační možnosti v regionu nejspíše povážlivě zhoršily.

Rok 1833 přinesl dva doložené zástřely patřící do kategorie poslední. 8. ledna objevili na lesní správě Wolfstein v Bavorsku psi medvěda zimujícího v brlohu. Po čtyřdenním stopování a pronásledování tak byl uloven poslední medvěd bavorské Šumavy. 30. října zastřelil kanovník Gregor Hain na Multerbergu na rakouské straně Šumavy jedince, jehož exponát se nachází ve sbírce Kremmsmünsterského kláštera. Šlo ve skutečnosti o poslední exemplář horního Mühlviertelu usmrčený střelnou zbraní, o rok později (1834) byl zahuben medvěd v pasti naláčené u dnešního Medvědího mostu přes potok Stinglbach vytékající z masivu Plechého.

Roku 1839 byl na Šumavě v revíru Želnavá na schwarzenberském panství Český Krumlov střelen medvědí samec, věnovaný Národnímu muzeu v Praze. Tím byl zřejmě rozdělen poslední pár schopný rozmnožování a v této části Šumavy zůstala

osamělá medvědice. Ta zde žila, pravděpodobně sama, dalších 17 let. Z obavy, aby nezahynula věkem, nebo nebyla ztracena po ulovení pytláky, kníže Jan Adolf rozhodl, že má být zachována ve sbírkách na Loveckém zámku Ohrada v Hluboké nad Vltavou. Medvědici zastřelil 4. 11. 1856 u osady Jelení Vrchy (Hirschbergen, nyní Jelení) lesník Johann Jungwirth, je vystavena na Ohradě a pokládána za posledního medvěda Šumavy.

Tomuto úlovku předcházejí dva pozoruhodné historické záznamy, první z Topografie Johanna G. Sommera (1841): „...ke zvířatům, která lze v Čechách zřídka potkat, náleží i medvěd, který sice ne každý rok, ale tu a tam, v pralese na Želnavě, v divočině kolem Plechého a Třístoličníku, bývá střelen.“ Z r. 1842 pochází cestopisná glosa Johanna G. Kohla, popisující panství Krumlov, především lesní divočinu v okolí Plechého a Prášil, jako jediné místo v Čechách, kde ještě lze potkat tuto šelmu: „Starají se tu o ně do určité míry v tom smyslu, aby měli přehled o jejich počtu a jejich osudech, tak, aby je uchránili před pytláky a hladem.“

Není možné vyhnout se několika nedostatečně doloženým, v literatuře ale udávaným úlovkům v regionu Šumava – Český les. Osm let před ohradskou medvědicí se uvádí blíže neurčený úlovek na Šumavě, kdy střelcem byla kněžna ze Schwarzenbergu (Petz 1988). V té době již existovalo lovecké muzeum v Ohradě, kam jeho správce Václav Špatný sháněl exponáty, a to ze všech schwarzenberských panství. Je prakticky vyloučeno, že by případný úlovek mohl skončit kdekoli jinde než v tamní sbírce. Tento údaj prozatím pokládejme za sporný. Časopis Lumír v r. 1857 zmiňuje úlovek medvěda ve Stadionovských lesích u Chodova, který nastal snad o rok dříve, chybí ale další potřebné údaje. Johann Krejčí r. 1860 referuje: „...že podle nejnovějších zpráv se v šumavských pralesích vyskytují ještě jeden nebo dva medvědi.“

Problematický je příběh medvěda údajně se potulujícího v hraniční oblasti centrální Šumavy – dospěl z revíru Tusset (Stožec) přes Schillerbergerwald (Radvanovický vrch) do revíru Schattawa (Zátoň) pod Boubínem, tam zanechal 26. 2. 1864 stopy na lokalitě Walerer – Erlen – Au. Následně ho patrně ulovil pytlák z Volar

a jeho kůži prodal ve Vodňanech. Tato historika se tradovala mezi českými lesníky, otcí autora tohoto článku ji vyprávěl obvykle dobře informovaný lesmistr František Vodička. Nicméně, není známo místo ani jméno lovců a chybí jakýkoli materiální doklad. Spekulace, že medvěd přišel z Bavorska, je do značné míry vyvrácena výše uvedenými údaji. Jistě nelze vyloučit, že šlo o migranta z velmi vzdálené populace, přesto ale tento případ pokládejme za sporný. Podobně neurčitá je i zmínka v Ottově slovníku naučném o nález medvědicích stop na Šumavě r. 1875.

Další poněkud problematický úlovek, který publikoval Ladislav Vodák (1970), je tzv. debrnický medvěd. Ten měl být uloven v r. 1870 v polesí Debrník. Preparát pocházející z majetku továrníka Lercha z Hamrů je uložen v Západočeském muzeu v Plzni. Vodákův nález vyvolal diskuzi, která neměla jednoznačný závěr. Za nedostatečně doloženou pokládají zprávu J. Andruska a E. Andruskové (1993) s poznámkou, že úlovek by se v r. 1870 stěží obešel bez pozornosti již tehdy aktivních médií a myslivostí se zabývajících autorů (nezmínují ho ani František Špatný, ani J. E. Chadt-Ševetínský). Tím ovšem není řečeno, že je zcela vyloučen. Porovnáme-li datum u debrnického medvěda s daty posledních jedinců doložených v blízkém zahraničí, zjistíme, že tyto úlovky byly zaznamenány o více než 30 let dříve.

2 Prales Razula, revír Kolesnářka, Beskydy, 5. 8. 1947. Dnes už historický snímek stopy prvního navrátilce medvěda hnědého. Foto z archivu autora

3 Stopy medvěda hnědého v tajícím jarním sněhu. Pohoří Vrancea, Rumunsko. Foto O. Hauck jr.

4 Medvědí železa nabízená v katalogu firmy Leimer (Waidhofen, Rakousko) ještě v r. 1912. Z archivu autora

5 Pohled na beskydskou krajinu ze svahu Malého Polomu, v pozadí Lysá hora (1 323 m n. m.). Foto O. Hauck jr.

Další zprávy o výskytu medvědů v regionu byly spolehlivě vyvráceny. Zánikem krušnohorské populace v 18. stol. a šumavské v 19. stol. skončilo období výskytu medvěda hnědého v Čechách.

Morava a Slezsko

Odlišně se situace vyvíjela na Moravě a ve Slezsku, přičemž zejména v Beskydech se občasná přítomnost medvědů udržela déle než na ostatním území, a to zcela jednoznačně kvůli propojení s populací ze Slovenska. Přesto i zde v 19. stol. šlo o výskyt spíše náhodné a vzácné.

Na Dražanské vrchovině je poslední zástřel zaznamenán r. 1683, na Českomoravské vrchovině byli poslední dva medvědi uloveni r. 1717 v revíru Předín jižně od Jihlavy. V jesenickém regionu máme doloženo zabítí člověka r. 1578 na panství Úsov, v lesích na Bradle v podhůří Jeseníků. Úlovky medvědů potvrzené v Jeseníkách shrnuje tab. 2. Patrně poslední území, které zde medvědi trvale obývali, představoval komplex pralesovitých porostů v masivu Mravenečníku a na hor-

Tab. 1 Příklady úlovků medvěda hnědého v oblasti Šumavy

Lokalita	Datum	Poznámky
Panství Prášily	1802	
Kvilda, panství Zdíkov	1804 (24. 4.)	zabil 30 kusů dobytka
Vrchol Ždánov, panství Žichovice	1805	střelec kníže Lamberský
Panství Český Krumlov	1819	
Ulrichsberg, Mühlviertel (rakouská strana)	1823 (listopad)	kanovník Gregor Hain
Babylon, panství Trhanov, Český les	1824	
Revír Duschlberg (bavorská strana Šumavy)	1827	5 km od Třístoličníku
Třístoličník (bavorská strana)	1827	
Panství Český Krumlov	1829	tři úlovky
Masiv Plechého, Mühlviertel (rakouská strana)	1832	
Revír Wolfstein (bavorská strana)	1833 (8. 1.)	poslední zástřel
Revír Multerberg, Mühlviertel (rakouská strana)	1833 (30. 10.)	kanovník Gregor Hain
Stinglbach, Mühlviertel (rakouská strana)	1834	uloven do pastí (poslední)
Plechý, panství Český Krumlov	1838	zdroj F. X. Zippe (1841)
Želnavá, panství Český Krumlov	1839	preparát v NM Praha
Jelení Vrchy, panství Český Krumlov	1856 (14. 11.)	preparát v NZM Ohrada

Tab. 2 Příklady úlovků medvěda hnědého na Moravě a ve Slezsku

Pohoří	Lokalita	Datum	Poznámky
Drahanská vrch.		1683	poslední medvěd
Českomor. vrch.	revír Předín jižně od Jihlavy	1717	poslední medvědi
Jeseníky	Losiny	1683	
Jeseníky	Kolštejn (dnes Branná)	1725	
Jeseníky	panství Janovice	1683	dva medvědi
Jeseníky	panství Janovice	1694	tři medvědi
Jeseníky	Loučná nad Desnou a Losiny	1645–1740	22 úlovků
Jeseníky	nedaleko Frývaldova (dnes Jeseník)	1790	poslední medvěd
Beskydy	Čeladná	1822 (prosinec)	
Beskydy	revír Samčanka, trať Rožnovský	1860	hajný Jiří Trojáček
Beskydy	na Baraní	1876	
Beskydy	na Ostravici	1876	
Beskydy	u Valašské Bystřice poblíž Rožnova	1885	
Beskydy	na Ostravici	1886	medvěd (30 kg)
Beskydy	vrch Travný u Horní Morávky	1887	poslední medvěd
Slezsko	panství Żywiec	1890	
Slezsko	panství Żywiec	1895	poslední zástřel

ních tocích Desné a Merty. Vůbec poslední zástřel se udává r. 1790 nedaleko Frývaldova (dnes Jeseník). Opět není pravděpodobné, že by šlo o přežívajícího medvěda z původní populace, spíše o migranta. Pro datování zániku medvědů jsou podstatné údaje v rukopisu Antona Müllera – Mährens Wirbelthier-Fauna, oder systematische Ubersicht der in dieser Provinz vorkommenden und beobachteten Säuge-thiere, Amphibien, Fische und Vögel (z let 1834–39), který zpracoval údaje o výskytu obratlovců na Moravě a v rakouské části Slezska – přítomnost medvěda hnědého nezmiňuje.

Nejpozději zanikla populace beskydská, lze-li ovšem o zániku vůbec hovořit. Vždy tvořila pouhý, byť významný okraj populace západoslovenské. Z první poloviny 19. stol. je zmíněn úlovek v Čeladné, v druhé polovině 19. stol. posledních 6 medvědů v Moravsko-slezských Beskydech (tab. 2). K poslednímu doloženému zástřelu došlo v lesích Těšínské komory r. 1887 na vrchu Travném u Horní Morávky. Úlovky z r. 1890 u Valašské Bystřice a z r. 1893 na arcibiskupském velkostatku Hukvaldy Emil Hošek (1967) na základě absence potvrzujících archiválií zpochybňuje.

Obdobná situace byla ve Slezsku, poslední medvědi na přehraničním panství Żywiec byli zastřeleni v letech 1890 a 1895

(Jakubiec 2001). Poslední doložený migrující jedinec se toulal v r. 1908 po Moravsko-slezských Beskydech v okolí Baraní a Kavalčanek. Nebyl zde ale uloven a podle Hoška se vrátil na Slovensko. Možné je však i jiné vysvětlení – nelze vyloučit, že to byl medvěd ulovený téhož roku u obce Okrajník ve Slezsku (dnešním Polsku, od Baraní 60 km vzdušnou čarou) – jeho doložený exemplář se nachází v żywieckém muzeu. Poté migrace medvědů z východu nadlouho ustala.

Nepřítomnost migrantů v pomezích horách naznačuje, že populace na Slovensku tehdy zažívala složité období. Před 1. světovou válkou tam sice žilo ještě kolem 120 medvědů (Andreska a Andresková 1993), jejich počet se ale rychle snižoval. K intenzitě lovu přispívalo i to, že se stále vyplácelo tradiční zástřelné. Ještě v r. 1929 lovec získal v obci Bobrovček 300 Kčs od obce a stejnou částku od místního urbáru (Čajka 1986). Za tři roky (1927–29) byly na Slovensku evidovány úlovky 42 jedinců. Přitom se stav populace v r. 1932 snížil na odhadovaných 20 kusů. Až v tomto roce (2. 8.) byla poprvé zavedena úřední ochrana medvěda, teprve poté se počet medvědů na Slovensku začal zvolna zvyšovat. Po 2. světové válce se odhadoval na 50–80 kusů, r. 1955 již na 200 jedinců (Feriancová 1955).

Možnosti návratu?

O návratu velkých šelem na Šumavu jako první uvažoval v práci Poslední naděje pro národní park (1946) Julius Komárek. Jeho myšlenka se nerealizovala ze dvou důvodů. Nečekaně zemřel a hlavně Šumava se po r. 1948 změnila na frontové území, kde zoologické experimenty nebyly možné. Přesto k návratu medvědů na naše území došlo, a to zcela přirozeným způsobem – šířením z Karpat. Porovnáme-li Komárkovy publikace z první Československé republiky věnované výskytu šelem na Slovensku a Podkarpatské Rusi s dnešní situací, zjistíme, že se areály posunuly k západu. Přesto jsou reálné limity obyvatelných teritorií podobně jako v 19. stol. totožné se západním okrajem lesních komplexů Moravskoslezských Beskyd a Vsetínských vrchů. Tam také dorazil první medvěd v r. 1946 (prales Razula u Velkých Karlovic, obr. 2). Další pozorování byla zaznamenána např. v letech 1955–60 u okolí vrchu Kyčera a u Nového Hrozenkova, r. 1963 a častěji pak od r. 1973.

K reintrodukcí medvěda na Šumavu doposud nedošlo a je nepravděpodobné, že by se tak stalo v blízké budoucnosti. S ohledem na to, že osamělí medvědi mají tendenci k dálkové migraci (potulují se, dokud nenajdou jiné medvědy, aby vytvořili páry), je těžké jedince v krajině usadit. Migrace na česko-polské pohraničí, které vedly alespoň k dočasně přítomnosti medvědů v Jeseníkách, Rychlebských horách, masivu Kralického Sněžníku, v Orlických horách a Krkonoších, popisuje Z. Jakubiec (2001). Informace o pobytových značkách medvěda v Ostravské pánvi přiblížili J. Šuhaj a H. Kuzník také v Živě (2003, 4: 180–181).

Přítomnost medvědů v České republice byla opakovaně doložena i v r. 2012 – např. v dubnu zachytil kamerový systém asi tříletého jedince v areálu armádního skladů v Hostašovicích na Novojičínsku, v červenci zaznamenala fotopast medvěda pod Babí horou u Vendryně nedaleko Trínce. Podle stop se v okolí pohybovala dokonce samice se dvěma medvídaty. Další pobytové stopy se podařilo najít v Beskydech a v září byl medvěd pozorován na jižní Moravě v regionu Lanžhota.

Závěr

Před vyslovením úvahy o reintrodukcí medvěda hnědého do původního areálu je nutná rekapitulace časových údajů a historických souvislostí. Kromě Šumavy a Beskyd medvěd vymizel z českého území dříve, než došlo k masivnímu nástupu moderního lesnictví a tvorbě monokulturálních hospodářských lesů. Příčinou zániku byl tedy hlavně lov. To poskytuje jistotu naději na možnost trvalého návratu medvěda, připomeňme ale, že současný stav lesů, kdy naprostou většinu tvoří hospodářsky vedené porosty, tuto naději velmi silně omezuje. Dalším limitem se také stala lidská obava z přítomnosti velkých šelem v přírodě. Nezbyvá než věřit postupnému návratu přirozenou migrací a doufat v možnosti zákonné ochrany.